

เทศน์เช้า วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๓

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาไปวัดไปวา เราก็อำนาจไปวัดไปวาต้องสะดวกสบาย นุ่มนวลอ่อนหวาน แต่เวลาครูบาอาจารย์ท่านสอน เวลาพระนี่ให้ฝึกสติ เวลาอยู่ที่ครูบาอาจารย์ท่านบอกว่าให้กินเบา ให้ลูกไว แล้วไม่ให้ติดที่ เพราะว่ากิเลสเนี่ยมันเหนียวๆ ความเหนียวเนี่ยคือการฝึกสติ แต่พอทำไปแล้วเป็นเถรต้องบาตร

ถ้าเถรต้องบาตร เราต้องทำอย่างนั้น หลวงตาท่านพูดอยู่นะ เวลาสมัยอยู่กับท่าน ถ้าใครรวดเร็วเกินไป เวลาบิณฑบาตท่านบอกว่าเหมือนกับหมา หมามันวิ่งไว แต่ถ้าไม่มีสติเลย เห็นไหม มันก็บิณฑบาตแบบคนป่วย ฉะนั้นสิ่งที่เราต้องฝึกสติ

การมีสติ การฝึกสติ.. การฝึก เวลาขึ้นมาบนศาลานี้มันเป็นการฝึกทั้งหมด นี่คือการฝึก เวลาที่มีสติตั้งแต่ที่นี้ เห็นไหม มันตื่นตัว พอตื่นตัวนี้ พอเราเริ่มฝึก เราเริ่มขยับ นี่เราเคยชินกับอารมณ์เดิมๆ ของเรา อารมณ์ความคิดแบบเก่าๆ แล้วความคิดนี้มันเหมือนร่องน้ำ มันจะลงสู่ร่องน้ำนั้นหมดเลย ฉะนั้นเวลาเราเปลี่ยนแปลง พอเราเปลี่ยนแปลงมันขัดแย้งกับความรู้สึกของเรา

ความรู้สึกของเรา.. นี่คือการฝึกฝน การทวนกระแส เพื่อจะเอาเราให้ออกจากความคิดเดิมของเรา เพราะถ้าเราออกจากความคิดเดิมของเราไม่ได้ละ กำหนดพุทโธ พุทโธ ก็พยายามจะให้หัวใจเรานี้ออกจากความคิดเดิมของเรา ถ้าออกจากความคิดเดิมของเรา เห็นไหม นี่ถ้าเรามีอำนาจวาสนา เวลามันสงบขึ้นมา หรือมันเป็นสิ่งใดขึ้นมา เราจะรู้จะเห็นของเรา นี่คือปัจจัยตัด

การฝึกปฏิบัติมันฝึกปฏิบัติอย่างนี้ไง แต่เวลาจะฝึกปฏิบัติ เราบอกว่าสิ่งนี้มันเป็นการเข้มข้นเกินไป มันเป็นที่ว่ามันไม่มีความจำเป็น ความจำเป็นของเราก็คือความจำเป็น ความคิดเดิมใจ.. ความคิดเดิม ความเห็นเดิม ความต่างๆ นี่ เพียงแต่เราเปลี่ยนความคิดไปคิดในเรื่องพุทธศาสนา ไปคิดไปตรึกเรื่องธรรมะว่าสิ่งนั้นเป็นธรรม สิ่งนั้นเป็นธรรม

ใช่ ! เป็นธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในปัจจุบันนี้ที่เราเถียงกัน เราโต้แย้งกัน เราโต้แย้งกันแต่รูปแบบ รูปแบบวิธีการปฏิบัติไง แต่สิ่งเนื้อหาสาระตามความเป็นจริงล่ะ ภาชนะเห็นใหม่ คุณติเวลาเราไปกินอาหารนะ อาหารจีนก็อย่างหนึ่ง อาหารไทยก็อย่างหนึ่ง อาหารฝรั่งก็อย่างหนึ่ง ภาชนะการบรรจุเขาก็แตกต่างกันไป เราไปโต้แย้งกันเรื่องภาชนะ แต่เราไม่คิดว่าในภาชนะนั้นมันมีอาหารหรือเปล่า

ในการประพฤติปฏิบัติ ในการกระทำของเรามันมีผลหรือเปล่า ผลของมันคือความรู้สึกที่มันเหนือโลก แต่ในปัจจุบันนี้ เห็นใหม่ ร่องน้ำเดิม.. ความคิดเดิม เวลาเราคิด ความฟุ้งซ่าน เราคิดของเรา เรามีความทุกข์ทรมานในหัวใจ แล้วพอเราไปประพฤติปฏิบัติ เราไปจัดระเบียบความคิด อู้ฮู.. มันสบาย มันสบาย..

มันความคิดเดิม มันความเห็นเดิม มันเป็นโลกียปัญญา มันเป็นปัญญาโดยสัตยชาติญาณ ปัญญาอันนี้มันปัญญาออกมาจากอวิชชา ปัญญาออกมาจากภพ แต่เวลาเราประพฤติปฏิบัติ เราก็ต้องกระฉับกระเฉง เราต้องมีสติ เราต้องมีการเคลื่อนไหวด้วยความพร้อมเพรียง การเคลื่อนไหวของเราต้องมีสติพร้อม นี่การฝึก

หลวงปู่มั่น ครูบาอาจารย์ท่านบอกเลย เวลาท่านกำหนดพุทโธ พุทโธนี้ตลอดเวลา เห็นใหม่ พุทโธ พุทโธตลอดเวลา คือไม่ให้ความคิดเดิม เพราะความคิดเดิมเรามันคิดอยู่อย่างนี้ใช่ไหม เราพุทโธ พุทโธนี้ได้แย้งกับมัน โต้แย้งกับมัน หลวงตาท่านบอกท่านกำหนดจิตไว้เฉยๆ กำหนดไว้เฉยๆ นะ เวลามันดีก็ดีขึ้นมา เวลามันเสื่อมมันเสื่อมหมดไป สุดท้ายมันทำอะไรได้ ก็ต้องดูว่าเราขาดคำบริกรรม

ไปบริกรรม ๓ วันแรก บริกรรมตลอดวัน ตลอด ๒๔ ชั่วโมง หลวงตาบอก “ออกเทพระเบิด” คำว่าออกเทพระเบิดนะ คือความคิดเดิม.. ความร่องเดิม ความคิดมันเป็นอย่างเดิมอยู่ตลอดเวลา พอมันกำหนดไว้เฉยๆ จูจิตนั่นแหละกำหนดไว้เฉยๆ จูจิตๆ จูจิตไปมันก็ความคิดเดิม.. ความคิดเดิม แต่ถ้าความคิดเดิมนะ แต่ถ้ามันจะพ้นจากความคิดเดิมนั้นไป พ้นจากความคิดเดิมคือมันเปลี่ยนแปลงกันไป เห็นใหม่ ภาชนะมันจะมีอาหารของมันขึ้นมา ภาชนะมันมีแต่อากาศ ภาชนะมันก็สวยงาม

นี่รูปแบบ.. เราเถียงกันด้วยรูปแบบ ทีนี้การรูปแบบก็คือ นี่กำหนดพุทโธ หรือปัญญาอบรมสมาธิ หรือว่ากำหนดลมหายใจเข้าออก นี่รูปแบบทั้งนั้นแหละ แต่เนื้อหา

สาระที่มันจะเป็นไปไง ถ้ามันจะเป็นไป เรากำหนดพุทโธ พุทโธนี้ ถ้าคนมันเปลี่ยนความคิดมันเปลี่ยนหมดเลย เหมือนกับเราเคยมีความรู้สึกอย่างนี้ เรามีความเคยชินอย่างนี้ เราเปลี่ยนแปลงไปเลย พอเปลี่ยนแปลงไปเลย เห็นใหม่ ท่านบอกว่า “๓ วันแรกอกแทบแตก”

อกแทบแตกเพราะมันเคยไง มันกำหนดไว้เฉยๆ มันดูไว้เฉยๆ แล้วทำแล้วมันสบายๆ มันสบายชั่วคราว มันสบายเพราะว่ามันเป็นความคิดเดิม มันเป็นการจัดระบบความคิดของตัวเอง ถ้าระบบความคิดของตัวเอง เราคิดแต่เรื่องโลกใช้ใหม่ เรื่องค้นหาความทะยานอยากใช้ใหม่ พอเราไปคิดเรื่องธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ระบบความคิดเดิม

ระบบความคิดเดิม.. โลภียะคือความคิดของหัวใจ แต่ธรรมดาเราคิดด้วยค้นหาความทะยานอยาก คิดด้วยกิเลสค้นหาความทะยานอยากมันก็อยู่ในความทุกข์ เราไปคิดเรื่องธรรม คิดเรื่องธรรม ตรีกิเลสในธรรม อ้อ.. พระพุทธเจ้าสอนไว้อย่างนั้น มันก็เป็นอย่างนั้นเอง มันก็เป็นเช่นนั้นเอง นี่มันไม่ได้แก้ไขอะไรเลย มันไม่ได้ทำอะไรเลย

นี่เราเถียงกันตรงนี้ไง เราเถียงกันที่รูปแบบอย่างเดียวเลย แต่มันไม่มีเนื้อหาสาระ ถ้ามีเนื้อหาสาระขึ้นมา มันจะเป็นความจริงของมันขึ้นมา.. เป็นความจริงของมัน เป็นสันติภูมิจึง เป็นปัจเจก มันไม่ต้องไปให้ใครบอก เห็นใหม่ มันไม่มีใครบอก ไม่มีใครสอนหรอก มันแจ่มแจ้งขึ้นมาในหัวใจ ถ้ามันแจ่มแจ้งขึ้นมาในหัวใจ สิ่งที่ว่ามันจะเป็นไปเอง มันเป็นไปเอง

คำว่ามันเป็นไปเองนะ.. มันเป็นไปเองหมายถึงว่าธรรมะมันจะเป็นโดยสังขาร เราคาดหมายไม่ได้ เราบังคับเอาไม่ได้ แต่ถ้าเหตุผลนะ “ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ” เราเปลี่ยนระบบความคิด เราเปลี่ยนทุกอย่างเลย เราย้ายความคิดเราไปอยู่ที่อื่นเลย เราให้อวิชชามันตามไม่ทันเลย ถ้ามันเกิดขึ้น เห็นใหม่ เกิดขึ้นเอง คำว่าเกิดขึ้นเอง สมาธิมันจะเป็นของมัน ถ้าสมคูลแล้วมันจะเป็นของมัน

ถ้าปัญญาที่เกิดขึ้น ปัญญาจะเกิดขึ้นโดยเป็นโลกุตตรธรรม.. ถ้าโลกุตตรธรรม คุณิเวลาเขาฝัน ถ้าฝันนี้ อู้อู้อ.. ชาติเงินมากเลย พอออกมาแล้วมันจำอะไรไม่ได้เลย แต่ฝันนั้นเบลออกไปหมดเลย เห็นใหม่ ออกมาเป็นอย่างไร

นี่เวลาจิตเราเข้าไปสัมผัส จิตเรามันรู้ เวลาฝันก็เหมือนเรานั่งกับปัจจุบันที่เราคิดนี้แหละ.. ความคิดคือสังขาร ความคิด ความปรุง ความแต่ง เวลาฝันก็สังขารนั่นแหละแต่มันขาดสติ พอเวลาเราคิดอยู่นี้เรารู้สึกตัว เห็นไหม เราคิดอยู่ ถ้ามันเพลินมันก็คือเพลินไป ฝันก็เหมือนกัน ฝันมันก็เป็นสังขาร สังขารคืออาการของจิต จิตมันออกมาที่มันก็ออกมารับรู้ไปนั่นละ นั่นก็คือความฝันแต่มันนอนหลับ มันไม่มีสติ

นี่มันเป็นเรื่องของจิตนะ แต่ถ้าเราตั้งใจทำของเรา เห็นไหม เรามีสติเราก็พุทโธ พุทโธ นี่เรที่ตั้งสติของเราตลอดไป เรามีสติตามความรู้ของเราไป.. ตามความรู้ของเราไป เห็นไหม นี่มันความคิดเดิมเหมือนกัน แต่ความคิดนี้เรามีสติ เรามีการตั้งใจ มีการเจตนา มีการควบคุม ถ้ามีการควบคุมนี้เราบังคับจิตเรา แล้วมันไม่ยอมทำ มันก็เกียของมันเพราะมันเคยสะดวกสบายเคยตัวของมัน เราก็บังคับเอา ฉะนั้นการปฏิบัติเบื้องต้นมันก็ต้องมีการขัดแย้ง มีต่างๆ เห็นไหม

นี่เราคิดของเรา.. เวลาเราเสียสละทาน ทานนี้ทำได้ง่าย นี่ขนาดว่าทำได้ง่ายนะ คนที่ไม่เห็นด้วยเขาก็ทำของเขาไม่ได้ นี่ทำทำได้ง่าย เวลาความปกติของใจมีศีลขึ้นมา ศีลนี้มีความปกติของใจขึ้นมา นี่ความปกติของมันเราก็ไม่รู้.. มันปกติ ถ้ามันขาดสติมันก็เพอเรอ แต่ถ้ามีสติขึ้นมามันก็ชัดเจนของมันขึ้นมา มันชัดเจนของมันขึ้นมา เห็นไหม นี่เราจะรู้ได้ของเรา บังคับของเราขึ้นมา

ถ้าเราจะให้มันออกฝึกปัญญาละ นี่ออกฝึกปัญญา เห็นไหม ออกฝึกปัญญา.. ปัญญาถ้าจิตมันสงบพอสมควรเราใช้ปัญญาได้แล้ว เวลาเราใช้ความคิดเดิม เราตริภคินะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราศึกษาธรรม เราตริภคินะ อ้ออ้อ.. ระบบความคิดดีมาก มีความว่างๆๆ นั่นความคิดเดิม

แต่ถ้าจิตมันสงบเข้ามานะ เวลากำหนดพุทโธนี่จิตมันสงบเข้ามาบ้าง มันมีหลักมีเกณฑ์ของมันบ้าง เราออกใช้ปัญญาสิ มันไม่ใช่ความคิดเดิม มันเป็นความคิดของเรา มันเป็นธรรมชาติของเรา แต่ถ้าเราเป็นปัญญา มันเป็นธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ถ้ามันเกิดจากเรา มันเป็นธรรมชาติของเรา ธรรมชาติมันต่างกัน เงินของเรากับเงินที่เราขอจากพ่อแม่เรามาที่แตกต่างกัน เงินขอพ่อแม่ แบบมือขอมันง่าย แต่เงินเราแสวงหามาด้วยน้ำพักน้ำแรงของเรา เราทำหน้าที่การงานของเรา เราได้เงินมานี้แสนยาก

นี่พอได้เงินมาแสนยาก เห็นไหม ถ้าเราขอพ่อแม่มาเราใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมา พอเรามีเงินของเราขึ้นมาเองนี่เราจะเห็นคุณค่าของเงินไง เราเห็นคุณค่าของสติ เราเห็นคุณค่าของสมาธิ เราเห็นคุณค่าของปัญญา ถ้าเราเห็นคุณค่าของมันเราจะรักษา พอรักษาขึ้นมา ก็ย้อนกลับมาลงชีวิตประจำวันไง

ชีวิตประจำวัน.. พระปฏิบัติเขาจะมีสติของเขา เขาจะพยายามหลีกเลี่ยงของเขา เห็นไหม หลวงตาท่านบอกว่า “เวลาปัญญามันหมუნแล้วอยู่กับใครไม่ได้เลย” คำว่าอยู่กับใครไม่ได้เลย มันไม่มีเวลาที่เราจะปฏิสัมพันธ์กับใคร ขนาดเรามีสติเราควบคุมใจของเรา มันก็ทำงานไม่ทันอยู่แล้ว งานมันล้นเหลือ งานมันมีมาตลอดเวลา มันผูกขึ้นมาตลอดเวลา แล้วเราจะคุมมันอย่างไร เราจะดูแลของเราอย่างไร

ถ้าเราภาวนาเริ่มเคลื่อนไหว พอจิตมันเริ่มก้าวเดินออกไป นี่มันจะย้อนกลับมาถึงจิตนิสัยของตัว ถึงบอกว่าหลีกเลี่ยง จะไม่คลุกคลี เพราะการคลุกคลีนั่นเพราะอะไร เพราะคลุกคลีนี่มันเสียเวลาเปล่า เหมือนเราเวลาเราพักผ่อน เราคุยกันเพื่อความสนุกสนานสบาย แต่เวลาภาวนาขึ้นมา มันไม่เป็นอย่างนั้น มันเห็นกันว่าเวลาที่มีคุณค่ามาก ถ้าเวลาที่มีคุณค่าจะย้อนกลับมา ถ้าจิตมันเป็น เห็นไหม นี่ภาวนาเป็น หลักการมันเป็นขึ้นมา มันจะเกิดขึ้นมากับหัวใจของเรา

นี่ธรรมะ.. สิ่งที่สัมผัสธรรมได้คือความรู้สึก คือหัวใจที่มันทุกข์ เวลามันทุกข์นี่มันทุกข์ยากมาก แต่เวลามันปล่อยนี้ โอ้โฮ.. มีความสุข มันว่างขนาดนี้ มันปล่อยวางได้ขนาดนี้ นี่ปล่อยเฉยๆ นะ.. เกิดดับ ! นี่ความทุกข์เกิดความทุกข์ก็ดับ ความสุขเกิดความสุขก็ดับ แต่เวลามันใช้ปัญญาขึ้นมา มันสะสางขึ้นมา สิ่งนี้ที่มันพ้นจากการเกิดดับ มันพ้นจากสิ่งที่เป็นอนิจจัง มันพ้นจากสิ่งที่เป็นอนัตตา มันเป็นอย่างนี้ มันจะเกิดดับอย่างไร มันดูแลของมันอย่างไร

หัวใจทุกข์ๆ ร้อนๆ อยู่นี่นะ เพราะเราศรัทธา เราเชื่อในพุทธศาสนา.. เราเชื่อในพุทธศาสนา เห็นไหม เราเชื่อในประเพณีวัฒนธรรม มันก็มีความสุขความร่มเย็นกันทั้งสังคม สังคมถ้าจิตใจคนเป็นสาธารณะ จิตใจคนเสียสละ จิตใจคนไม่เห็นแก่ตัว เราเห็นแก่ความร่มเย็นเป็นสุขของสังคม เราจะเสียสละกัน สังคมมันก็มีความสุขร่มเย็นเป็นสุข

นี่พูดถึงวัฒนธรรม.. นี่ชาวพุทธเขาก็ได้ประโยชน์แล้ว แล้วสิ่งนั้นมันก็ยังเกิดตาย โดยธรรมชาติของมัน เราเกิดมาเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนา เราได้อยู่ในสังคมที่มีความเสียดสละเจือจางต่อกัน แต่มันก็เกิดตาย เห็นไหม แล้วเกิดตายก็จะมาเกิดรอบแล้ว รอบเล่า รอบแล้วรอบเล่า เราก็จะพยายามจะหาสติ เราพยายามจะเอาสติปัญญาควบคุมใจของเรา เราจะแก้ไขของเรา ปฏิสนธิวิญญูณ.. ปฏิสนธิวิญญูณมันเกิดในใจ ในกรรมภ ในน้ำคร่ำ ในโอปปาติกะ จิตดวงนี้จะไปเกิดอีก

จิตนี้เป็นของเรา จิตนี้เป็นความรู้สึกของเรา สมบัติของเราเรามาหาหนี่เพื่อปัจจัยเครื่องอาศัย เพื่อดำรงชีวิตของเรา แต่อริยทรัพย์ ทรัพย์ที่ว่าเราจะถมให้ความพร่องของใจนี้มันเต็มขึ้นมา เต็มขึ้นมาด้วยสติ ด้วยปัญญาของเรา เห็นไหม ทรัพย์อย่างนี้เราหาขึ้นมา ถ้าเราพุท โธ พุท โธ จนมันอิมเต็มขึ้นมาที่จิตมันไม่พร่อง มันเป็นความปกติ

ศีลคือความปกติของใจ ถ้าใจมันปกติแล้ว แล้วออกใช้ปัญญา ปัญญาที่แบบว่าเราตรีกในธรรม เราใช้ความคิดเดิมนี้มันเป็นอย่างหนึ่ง แต่ถ้าจิตมันสมบูรณ์แล้ว ถ้าเราใช้ปัญญาของเรา.. นี่ปัญญาของเราแล้วนะ มันได้เคลื่อนไหวแล้วนะ มันได้พิจารณาแยกแยะแล้วนะ สิ่งนี้อะไรเป็นทุกข์ ทุกข์มันตั้งบนอะไร อะไรเป็นอนิจจัง อะไรเป็นอนัตตา อะไรเป็นธรรมะ อะไรเป็นอธรรม อะไรเป็นต้นหาความทะยานอยาก มันจะเห็นโทษเห็นคุณของมัน เราเห็นถูกเห็นผิด เราจะรู้ว่าอันนั้นเป็นความถูกอันนั้นเป็นความผิดแล้วแก้ไข

ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้ามพ้นทั้งดีและชั่ว ข้ามพ้นทั้งความถูกและความผิด แต่ ! แต่ต้องอาศัยความถูกต้องดังามนั้นเป็นเครื่องดำเนินต่อไป อาศัยความดี.. ความดีของเรานี้เป็นเครื่องดำเนิน แต่ถึงที่สุดแล้วเราก็ไม่ติดความดี เราไม่ติดอะไรทั้งสิ้น จิตนี้มันต้องพ้นออกไป แต่มันจะไม่ยอมพ้นออกไปเพราะมันละล้าละลัง มันห่วง มันอาลัยอาวรณทั้งนั้นละ แต่การแก้ไขการกระทำ มันเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไปนะ

ในการปฏิบัติมันเป็นขั้นเป็นตอน มันมีหนักมีเบา มีเริ่มต้น มีปานกลาง มีถึงที่สุดแล้วเราแก้ไขของเรา เราทำของเรา มันเป็นอำนาจวาสนาของเรา เราทำมาอย่างนี้ ผลที่เกิดขึ้นมาเพราะมันเป็นอำนาจวาสนา มันเป็นจริตนิสัย มันเป็นการกระทำของเรา.. กรรม

ของคนไม่เหมือนกัน ทำสมาธิได้ง่าย ทำสมาธิได้ยาก ธรรมะมันจะเกิดได้ง่าย ธรรมะมันจะเกิดได้ยาก นี่มันเป็นเพราะเราทำมาทั้งนั้น

ในปัจจุบันนี้เราเกิดมาเป็นชาวพุทธ เห็นไหม เราเป็นพุทธศาสนา เราเป็นมนุษย์ ประชาธิปไตยมีคุณค่าเท่ากัน เป็นมนุษย์เหมือนกัน.. ไซ้ ! ในชาติปัจจุบัน แต่การทำมานี้ ต้นทุนไม่เหมือนกันมันก็ไม่เหมือนกัน ความไม่เหมือนกันนั้นเป็นความรู้สึก เป็นความนึกคิด เป็นเรื่องละเอียดอ่อนในหัวใจ เราเก็บของเราไว้ อำนาจวาสนาแข่งกันไม่ได้ เพราะการกระทำนั้นมันแตกต่างกันมา แต่ในปัจจุบันนี้เราเกิดเป็นมนุษย์เหมือนกัน เราเป็นชาวพุทธเหมือนกัน เรามีศักยภาพเหมือนกัน ตรงนี้เราทำได้ เราพยายามแก้ไขของเรา

ฉะนั้นถ้าเราคิดอย่างนี้แล้ว เราถึงจะไม่น้อยเนื้อต่ำใจ การน้อยเนื้อต่ำใจมันบั่นทอนกำลังใจของเราละ.. ขวัญกำลังใจนี้ เห็นไหม กองทัพถ้าขวัญดี รบก็ชนะ ขวัญกำลังใจของเรามั่นคง นี่มันเป็นการกระทำของเราทั้งนั้น ถ้าเรารักตัวเราเราทำเพื่อความดีของเรา เราก็ทำเพื่อเรา ทำสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว มันจะเป็นผลหรือไม่เป็นผลมันอยู่ที่สังขารธรรมเป็นผู้ให้ผลนั่นเอง ไม่ใช่เราไปคาดหมาย เราต้องการ เราจะเปรียบเทียบกับคนอื่น คนนั้นทำได้ คนนี้ทำได้

เราเปรียบเทียบกับคนอื่นเพื่อกำลังใจ เพื่อเป็นตัวอย่าง หลวงตาท่านสอนประจำ “ให้เอาศาสดาเป็นตัวอย่าง ให้เอาชีวิตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เอาประวัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง” เอาตัวอย่างนั้นเพื่อเป็นกำลังใจ เพื่อมีการกระทำ เพื่อให้เรามีความมั่นคง มั่นคงในคุณงามความดี

“ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นี่เป็นผลของเรานะ เอวัง